

עם זכרו של אליעזר בן-יהודה

א. על אליעזר בן-יהודה והמבטא הספרדי

זכתה „סתירה“ ברשימתי על הספר „ארבעים שנה באמריקה“ מאת הפרופ' צבי שארפשטיין, שגררה מאמר רב ענין מאת א. ר. מלאכי: „אליעזר בן-יהודה והמבטא הספרדי“ (בצרון, חוברת א', תשי"ח), שחשיבותו רבה מצד עצמו. ואשר לסתירה — אין סתירה.

צינתי מתוך דבריו של פרופ' שארפ' שטיין את העובדה, שאליעזר בן יהודה, מחייה הריבור העברי במבטא הספרדי (אגב, הוא קרא לו: „מבטאם של בני ארץ ישראל“, או: „המבטא המזרחי“, ולא אשכנזי — „מבטאם של בני הגולה שבמערב“), לא קינא כלל למבטא הזה לגבי דוברי עברית בחוץ לארץ, ואף הדגיש בראשית דבריו בהוצאתו בוועידת היסוד של ההסתדרות

העברית בניו-יורק, כי „מבחינה מדעית אין כלל מבטא אמיתי ולא אמיתי. כל מבטא של ציבור מה, הנהוג בקרב הציבור הזה ומקובל לרוב הגדול של המדברים, הוא אמיתי לזה הציבור. וברית טבעית כזוהי לכל הלשונות, כי המבטא אינו דבר קיים ועומד בעינו, אלא עלול להשתנות. והוא משתנה פחות או יותר מהרה, ובמידה פחות או יותר גדולה לפי טבע העם ולפי תנאים רבים פנימיים וחיצוניים, שאין כאן המקום לפרוסס“ (מתוך הרצאתו, שנתפרסמה בחור ברית, הוצאת ההסתדרות העברית באמריקה, תרע"ז).

הפרופ' שארפשטיין, שישב בראש האספה ההיא, מצטט בספרו אותו דבר מדברי בן יהודה, לפי מקור שהיה לפניו, בקצת שינוי גוסס יותר בירור: „הבדלי מבטאים קיימים בכל לשון, ומתקשה סוציולוגית אין מבטא נכון ולא נכון. המבטא תלוי באקלים הארץ,

ריקה לבטל את מבטאם על סגולותיו שלו בגלל התי' הטייתית והקמץ הפתוח. שאינו אלא מכשלה למתחילים בלימוד הלשון העברית.

ב. ראשון לראשונים ומכשר לאחרונים

בזכרנו את אליעזר בן־יהודה, הריגו הופ־כים את דפי ההיסטוריה של תחיתנו הלא־מית אתורנית, אל הדפים הראשונים, אליעזר בן־יהודה הקדים את הרצל, הקדים את אחד־העם, הקדים את אבי תקופת חִיבת־ציון, את פִינסקר, והקדים את סטולנסקי, הגיבור הטרום־היסטורי של תנועת תחית ישראל. במאמרו הראשון, שנדפס ב־השחר" בשנת תרל"ז בשם "שאלה נכבדה", ושהוא קרא לו: "שאלה לוחטה", היו גלומים מבר כל עיקרי תורת תחיתנו הלאומית. במאמרו זה הביע את השקפתו, שמפעליהם הישויביים של משה מוניספיורי וה־אליאנס" בארץ לא יצליחו ולא יעשו פרי, אם כי עשירים הם ובעלי אמצעים כספיים גדולים, כי על כן מפעלי יחידים הם. המפעל הלאומי צריך שלא יהיה מפעל יחידים, כי אם של העם כולו — זו היתה אחר כך נקודת השקפתו של הרצל ב־"מדינת היהודים". בקונגרס הציוני הראשון עמד שלמה מאנדלרן והציע להביע תודה לכארון רוטשילד ולישר כחו על מפעלו הישויבי, שפעל כיחיד למען העם — חרה הדבר להרצל, שראה בזה פגיעה בעקרונ ציוני חשוב, עיקרי, כלומר: הציונות אינה מפעל של יחיד

אליעזר בן־יהודה סיים את מאמרו הראשון בשורות אלה: "אם עשה נעשה את הזכר הזה, ויכולנו עמוד ותשועת ישראל מהרה תצמת. ארץ ישראל תהיה המרכז לעם כולו, וגם אלה אשר יהיו בחוץ לארץ ידעו כי "עממי" בארצו ישב, כי שפה וספרות לו שמה" — בשורות האלה סמוך גרעינה של תורת הסרכו הרוחני של אחד העם.

חיים אורלי

בהסתגלות כלי המבטא לתנאי המקום ובשאר תנאים". אין כאן איפוא שום סתירה בין הדברים האלה ומסקנתי באותה רשימה, שהשפיע על בן־יהודה מעור הקרוב עם היתדות האמריקאית ועמידתו על "אקלימה" ו־"שאר תנאים", שאינם כשרים לקליטת התי' ברה המזרחית של בני ארץ ישראל, ומשום זה לא קינא לה באמריקה. מלאכי מסיק מתוך אותם הדברים מסקנה אחרת: "אם גם נחפוף למצוא סמוכין לדבריו באקלים ותנאי המקום — לא ליהודי אמריקה, כי אם לעדות השונות בארץ ישראל התכוון" — אולם הסמוכין האלה אינם נמצאים כלל בדברי בן־יהודה המובאים בזה בשתי נוסחאותיהם.

ושמענו מפי אחד בן־יהודה, השוהה בארצות הברית, שזכר מדבריו של אליעזר בן־יהודה, שדא לא התכוון כלל להעביר את בני הגלויות על מבטאיהם העבריים השונים. איהבנה זו, היתה, לפי דעתו של מר אהוד בן־יהודה מקור הקטרוג על מבטאו של בן־יהודה, כונתו היתה להוסיף על המבטאים האחרים את "המבטא של בני ארץ ישראל", שדא המבטא העתיק ביותר, לפי הוכחותיו. ורוב הסגולות ביותר, שמנה אותן בהרצאתו ההיא: הנגינה הנכונה — לעומת "מבטא בני הגולה שבמערב", הקוראים את כל המלים מלעיל, באותיות — שאין בני הגולה שבמערב" מברילים בין א' ל'ע', בין ח' לכ' הרפויה, בין ט' לתי' דגושה בדגש קל, בין כ' דגושה בדגש קל ל'ק' ובין ח' רפויה ל'ט' ובתנועות, שההבדל גיביר ביותר שבהן בין שני המבטאים הוא בקמץ הגדול. הנה כזה היה המבטא הספרדי המפורר של בן־יהודה. אולם מכל סגולותיו המגויות לא נשתיר עוד בפינו, אלא התי' הרפויה המבוססת כתי' והקמץ הנקרא כפתה, כפי שדניאל פרסקי, המדבר במבטא האשכנזי המגונן כולכה, רציל לומר: "אין בין המבטא שלי והמבטא הספרדי אלא הבדל התי' והקמץ"... הבעיה היא איפוא, אם כדאי בשביל כתי' הספר הנמוכים (מאוד!) באמי